

**Виконанню рішень іноземних судів в Україні бути?
Про деякі аспекти судової практики
у справах про виконання рішень іноземних судів в Україні**

Ніна Михальська, юрист

Annotation to Some aspects of execution of foreign court's decisions in Ukraine by NINA MIKHALSKA:

judgement passed abroad. There are some aspects in execution of foreign court's decisions in Ukraine influencing the success of such action. In the article one can find some aspects of Ukrainian legislation deciding this problem.

Вивчення судової практики у справах про виконання рішень іноземних судів в Україні, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України, вказує на той факт, що юридичні і фізичні особи все частіше звертаються до українських судів з питань виконання рішень іноземних судів в Україні.

Разом із цим, важливість завершальної стадії судового процесу для осіб, які звертаються до українських судів з питань виконання рішень іноземних судів, полягає у потребі, як правило, стягнути заборгованість із контрагента по договору або аліменти, якщо рішення повинно бути виконане в Україні.

Базовими правовими нормами, на які орієнтуються суди під час розгляду клопотань про виконання рішень іноземних судів в Україні, є ст. 390-398 ЦПК України (визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню) та ст. 399-401 ЦПК України (визнання рішення, що не підлягає примусовому виконанню).

Окремі аспекти виконання рішень іноземних судів викладені в Постанові Пленуму Верховного суду України № 12 від 24.12.99 «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» (далі – Постанова №12), ст.84 Закону України "Про виконавче провадження", ст. ст. 35, 36 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж" і у відповідних міжнародних договорах України, що передбачають порядок визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів в Україні.

Окрім цього, в Постанові №12 міститься порядок розгляду таких клопотань із врахуванням положень, ратифікованих Україною міжнародних договорів, а також Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Окремо слід звернути увагу на той факт, що відповідно до Постанови ВРУ «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР», до прийняття відповідних актів законодавства України на території республіки застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України.

Згідно зі ст. 7 Закону України від 12 вересня 1991 р. "Про правонаступництво України", нотами України, надісланими в січні 1994 р. до посольств іноземних держав, з якими у СРСР були двосторонні договори про правову допомогу, про застосування цих договорів щодо України, поки обидві сторони не домовляться про інше, а також відповідно до Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 р., яка набула чинності для України 6 листопада 1996 р. і передбачає, що двосторонній міжнародний договір, який у момент правонаступництва держав був чинним щодо території, що є об'єктом правонаступництва, вважається чинним між новою незалежною державою та іншою державою-учасницею, коли вони чітко про це домовились або внаслідок їх поведінки вони повинні вважатись такими, що висловили зазначену домовленість.

Відповідно до ст.9 Конституції України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, входять до національного законодавства України.

З питань виконання в Україні рішень іноземних судів щодо виплати аліментів Україною нещодавно було підписано Конвенцію про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших форм сімейного утримання. До сьогодні питання врегульовувалось Сімейним Кодексом України та Конвенцією про стягнення аліментів за кордоном, укладеної в Нью-Йорку 20 червня 1956 року.

Клопотання про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів в Україні подаються в порядку, визначеному відповідним міжнародним договором.

Відповідно до ст. 390, 392 ЦПК України розгляд клопотання про визнання і виконання рішень іноземних судів (господарських) проводиться у відповідності з Цивільним процесуальним Кодексом України, а саме, розділом 8 ЦПК України.

При вирішенні питання про прийняття до розгляду клопотання про визнання й виконання рішення іноземного суду (арбітражу) судам відповідно до вимог ст.137 ЦПК Української РСР (ст.119 ЦПК України) необхідно перевіряти, чи відповідають їх форма та зміст і додані до них документи вимогам певного міжнародного договору. До клопотання мають бути додані всі документи, передбачені відповідним міжнародним договором.

При вирішенні справ, пов'язаних із виконанням рішень іноземних судів в Україні, необхідно звернути увагу на той факт, що відповідно до ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори», якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Разом із цим, суди повинні з'ясувати наявність міжнародних договорів про взаємне надання правової допомоги між Україною і державою, про визнання й виконання рішення суду чи арбітражу якої надійшло клопотання.

При розгляді даного питання, перш за все, слід мати на увазі, що в основу цього покладено принцип взаємності (ч.2 ст. 390 ЦПК України), згідно із яким держави повинні надавати одна одній на своїй території аналогічні права і приймати на себе аналогічні обов'язки. З огляду на викладене, дотримання вимог міжнародних договорів та національного законодавства у справах про виконання рішень іноземних судів має важливе значення для задоволення клопотання та виконання рішення іноземного суду в Україні.

Аналіз практики застосування норм процесуального права судами апеляційної та касаційної інстанцій дозволяє зробити висновок про необхідність врахування деяких нюансів застосування норм національного законодавства та міжнародних договорів України, які можуть встановлювати свої особливості розгляду такої категорії справ.

Рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, повинно набрати законної сили. Частинами 2, 3 ст. 394 ЦПК України передбачено, що до клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду додаються документи, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не визначено перелік документів, що мають додаватися до клопотання, або за відсутності такого договору, до клопотання додаються документи, визначені ч. 3 ст. 394 ЦПК України, у тому числі засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про примусове виконання якого подається клопотання і офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили (якщо це не зазначено в самому рішенні).

Так, було відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ТОВ на ухвалу районного суду та ухвалу апеляційного суду у справі № 6-10576ск09 за клопотанням ТОВ про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду на тій підставі, що відповідно до п.5 ч.3 ст. 328 ЦПК України, суддя відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційна скарга є необгрунтованою і викладені в ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Попередніми інстанціями було встановлено, що існують докази, які вказують на те, що рішення суду не може виконуватись на території України, оскільки на даний час розглядається в апеляційному порядку у справі: відповідач за позовом в іноземному суді направив до Економічної

апеляційної палати Республіки апеляційну скаргу на вищезазначене рішення Окружного економічного суду.

Враховуючи, що в матеріалах справи, відсутній офіційний документ про те, що після апеляційного та касаційного оскарження рішення іноземного суду набрало законної сили, клопотання на надання дозволу на його примусове виконання не може бути задоволено.

Таким чином, суд правомірно відмовив ТОВ у задоволенні клопотання визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, оскільки рішення іноземного суду, відповідно до якого заявник просить надати дозвіл на примусове його виконання, на момент подання клопотання не набрало законної сили, а тому відсутні підстави для надання дозволу на його примусове виконання на території України.

Арбітражне застереження не підтверджене заявником належно завіреним контрактом (договором) може бути підставою для відмови у задоволенні клопотання про визнання та виконання рішення суду в Україні.

Враховуючи, що судовий порядок розгляду клопотань про надання дозволу на примусове виконання арбітражних рішень, постановлених у відповідності до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», чинним законодавством України повною мірою не врегульовано, суд при розгляді даного клопотання, застосовує положення розділу VIII ЦПК України «Про визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні», що регулює подібні за змістом відносини.

Статтею 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» визначено, що арбітражне рішення, незалежно від того, в якій країні воно було винесено, визнається обов'язковим і при поданні до компетентного суду письмового клопотання виконується з урахуванням положень цієї статті та статті 36.

У випадку подання клопотання про визнання та виконання рішення міжнародного арбітражного суду відповідно до вимог ст. 35 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» сторона, яка спирається на арбітражне рішення або порушує клопотання про його виконання, повинна подати оригінал належним чином засвідченого арбітражного рішення або належним чином засвідчену копію такого, а також оригінал арбітражної угоди, зазначеної в статті 7, або належним чином засвідчену копію такої.

Наприклад, у справі № 2-к-1/09д о клопотання про визнання і виконання рішення МКАС заявник додав оригінал та посвідчений переклад на українську мову вказаного рішення, при цьому оригінал рішення викладений іноземною мовою, а переклад українською мовою не посвідчений належним чином. Однак, в порушення ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» заявник не надав суду ні оригіналу, ні належним чином посвідченої копії арбітражної угоди.

У даному випадку арбітражне застереження не було підтверджене заявником належно завіреним контрактом (договором), та не було безумовним, оскільки угодою, наданою заявником, було вказано, що усі спори, що виникають в зв'язку із виконанням умов цієї угоди, розглядаються у судовому порядку відповідно до норм матеріального та процесуального права України. Представником також не було надано доказів укладення арбітражної угоди, тобто доказів дотримання вимог ч.2 ст.7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Відповідно до ч.1 ст.7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження в контракті, або у вигляді окремої угоди.

Згідно ч.2 ст.7 Закону арбітражна угода укладається в письмовій формі. Угода вважається укладеною в письмовій формі, якщо вона міститься в документі, підписаному сторонами, або укладена шляхом обміну листами, повідомленнями по телетайпу, телеграфу, або з використанням інших засобів електрозв'язку, що забезпечують фіксацію такої угоди, або шляхом обміну позовною заявою та відзивом на позов, в яких одна із сторін стверджує наявність угоди, а інша проти цього не заперечує. Посилання в угоді на документ, що містить арбітражне застереження, є арбітражною угодою за умови, що угода укладена в письмовій формі і це посилання є таким, що робить згадане застереження частиною угоди.

Таким чином, за вказаним Законом, арбітражне застереження в контракті є дійсним за умови укладення арбітражної угоди в письмовій формі і містить посилання на арбітражне застереження.

Ще однією підставою для відмови у задоволенні клопотання про визнання та виконання арбітражних рішень в Україні може бути наявність доказів того, що відсутній спір між сторонами.

Так, у справі № 22ц-2440 було встановлено, що між сторонами виникли правовідносини на підставі контракту про поставку. У зв'язку із тим, що товар виявився неякісним, сторона поставила питання про повернення сплачених коштів та інших витрат в Міжнародному комерційному арбітражному суді при ТПП Російської Федерації.

Правова позиція суду апеляційного суду з приводу апеляційної скарги на ухвалу, якою було відмовлено у задоволенні клопотання про виконання рішення суду, ґрунтувалась на тому, що відповідно до ч. 1 ст. 396 ЦПК України, ст. 5 Конвенції та ст. 36 Закону України „Про міжнародний комерційний арбітраж” виконання рішення суду, винесеного щодо спору, не передбачене або не підпадає під умови арбітражної угоди чи арбітражного застереження в договорі, адже з приводу виниклого конфлікту стягувач пред'явив претензію боржнику, проте, сторони підписали додаткову угоду, якою врегулювали ситуацію, що склалася, згідно якої стягувач повинен повернути товар, а боржник - кошти та понесені стягувачем витрати. Разом із цим, подаючи позов у арбітражний комерційний суд стягувач не зазначив про додаткову угоду, у противному разі у суду не було б підстав для прийняття позову та розгляду спору.

Між тим, у справі № 6-11986св09 ВСУ було зазначені умови, за яких існують межі розгляду клопотання про виконання рішень іноземних судів.

Як було встановлено судом касаційної інстанції, боржник, заперечуючи проти задоволення клопотання стягувача, посилався на те, що пунктом 8.1 Контракту сторони врегулювали порядок і межу відповідальності за неналежне виконання робіт. Ці положення Контракту сторони визнали пріоритетними над національним законодавством сторін і при розгляді спору між сторонами. Крім того, Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово – Промисловій палаті Російської Федерації, при розгляді справи зробив висновок про відмову позивача від виконання умов контракту, самостійно перейшовши зі статті 715 ЦК РФ на статтю 717 ЦК РФ.

Разом із цим, суд касаційної інстанції встановив, що у своїх запереченнях боржник фактично оскаржує рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-Промисловій палаті Російської Федерації по суті.

Статтею 36 Закону України “Про міжнародний комерційний арбітраж” передбачено, що на прохання сторони, проти якої спрямоване арбітражне рішення, якщо ця сторона подасть компетентному суду, у якого просить визнання або виконання, доказ того, що рішення винесено, щодо спору, не передбаченого арбітражною угодою, або такого, що не підпадає під її умови, або містить постанови з питань, що виходять за межі арбітражної угоди є підставою для відмови у визнанні або виконанні арбітражного рішення, незалежно від того, в якій державі воно було винесено.

Таким чином, розглядаючи клопотання про визнання виконання рішень іноземних судів (арбітражів), суд розглядає його в межах заявленого клопотання і не може входити в обговорення правильності рішень іноземних судів (арбітражів) по суті, як зазначено у Постанові Пленуму Верховного Суду України “Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України”.

Належне посвідчення того факту, що сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду і яка не брала участі в судовому процесі, була належним чином повідомлена про час і місце розгляду справи. Враховуючи умови ст.396 ЦПК України, судом буде відмовлено у задоволенні клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду з огляду на порушення умов міжнародного договору.

Статтею 396 ЦПК України передбачені підстави для відмови у задоволенні клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, а саме: клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Наприклад, відповідно до положень ст. 25 Конвенції N 4210 між Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Італійською республікою про правову допомогу з цивільних справ,

суд відмовляє у визнанні рішення, якщо відповідач не приймав участь в процесі розгляду справи внаслідок того, що йому та його представнику не було своєчасно повідомлено належним чином про порушення справи и виклик в суд.

Відповідно судом підлягає дослідженню та обставина, що особа перебувала на території іноземної держави як на час подання позовної заяви, так і на час розгляду справи та винесення рішення іноземним судом (наприклад, відмітками в паспорті про перетин державного кордону).

Разом із цим, особливості норм міжнародного договору можуть вплинути на порядок визначення компетентності іноземного суду вирішувати даний спір.

Згадувана Конвенція зокрема, визначає, що суд Договірної Сторони, на території якої було винесене рішення, вважається компетентним, якщо має місце одна з наступних умов: на день пред'явлення позову відповідач мав постійне місце проживання або місцеперебування на території запитуючої Договірної Сторони.

Судом може бути відмовлено у задоволенні клопотання про визнання і виконання рішень іноземних судів, у відповідності до п. п.4, ч.2 ст. 396 ЦПК України.

За загальним правилом, викладеним у ч.1 ст. 396 ЦПК України, клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Однак, цивільним процесуальним законодавством зазначено, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено у випадках, передбачених п.1-4 ч.2 ст.396 ЦПК України.

Так, відповідно до п.4, ч.2 ст. 396 ЦПК України клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється, якщо ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмету і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді.

Як свідчить судова практика, підставою для відмови у задоволенні клопотання про визнання і виконання рішень іноземних судів може також бути вже вирішене клопотання про надання дозволу на виконання вказаного рішення суду. Разом з тим, діючим законодавством (п. 8 ч. 2 ст. 396 ЦПК України) не передбачено повторного вирішення питання щодо надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, тим більше, якщо воно вирішене на користь стягувача.

Статтею 378 ЦПК України передбачено вирішення питання щодо заміни сторони виконавчого провадження у разі вибуття однієї із сторін виконавчого провадження за поданням державного виконавця.

Підсумовуючи вищевикладене, для вирішення справи можуть мати важливе значення і інші обставини, які мають бути встановлені під час подання клопотання про визнання та виконання рішення іноземного суду (арбітражу). Коло обставин, що мають юридичне значення у справах про визнання та виконання рішень іноземних судів (арбітражів), повинно встановлюватись, виходячи із законодавства країни, рішення якої повинно бути виконано України, наявності відповідних міжнародних та міжнародних двосторонніх договорів та особливостей національного законодавства України.